

Ptaki krukowate Polski (Corvids of Poland). L. Jerzak, B.P. Kavanagh & P. Tryjanowski 2005 (red.). Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań. ISBN 83-89290-92-8. 679 pp. Prijs 30,00 PLN, zie www.bogucki.com.pl, binnenwerk in zwart-wit, harde kaft.

Polen is één van de voormalige Oostbloklanden waar veel aan vogelonderzoek wordt gedaan en waar men ook veel publiceert. Het onderzoek wordt vaak gedaan vanuit universiteiten en instituten en de publicaties zijn meestal op de Duitse leest geschoeid. *Corvids in Poland* is daarvan een mooi voorbeeld. Het boek is geschreven door een groep van Poolse onderzoekers die met kraaiachtigen bezig zijn. Maar liefst 52 bijdragen staan in het boek, variërend in lengte van zes tot 22 pagina's. Circa 75 schrijvers hebben een bijdrage geleverd aan één of meer artikelen. De meeste zijn in het Pools geschreven met een Engelse samenvatting en bijschriften bij figuren; een klein deel is geschreven in het Engels. Naar schatting staan in het boek 400 tabellen en figuren. Alle artikelen bevatten een uitgebreide lijst van gebruikte literatuur, meest van Poolse, Duitse of Engelse origine. Behandeld worden de zeven soorten die regelmatig broeden in Polen, te weten: Gaai (2 artikelen), Ekster (8), Notenkraai (1), Kauw (7), Roek (15), Bonte Kraai (2) en Raaf (5). De overige 12 stukken gaan over twee of meer soorten. Het boek heeft veel te bieden qua diversiteit aan onderwerpen. Begonnen wordt er met de fossiele kraaien en op basis daarvan blijkt de Alpenkauw (broedvogel tot 1850) veruit de oudste rechten te hebben (sinds 80 000 jaar). Aansluitend wordt per soort een stand van zaken gegeven over de populatieontwikkeling en de belangrijkste hiaten die er zijn in de kennis. Diverse ontwikkelingen komen overeen met die in ons land zoals de vestiging van Gaai en Ekster in stedelijk gebied (1960-80). Ook de Roek is meer in het stedelijk gebied gaan broeden. Net als bij ons is de Roek in de tweede helft van de vorige eeuw toegenomen. Een verschil is echter dat de toename bij ons voortduurde tot de eeuwwisseling terwijl die in Polen maar doorging tot eind tachtiger en begin negentiger jaren van de vorige eeuw, sindsdien neemt de stand weer af. Na twee artikelen over parasieten en schimmels in de veren van kraaien volgen de meer thematische bijdragen die het meest interessant zijn. De invloed van zware metalen en chemicaliën (vooral Kauw), gebruik van vuilnisbelten, onderzoek naar nestpredatie door kraaien, diverse onderwerpen bij de Ekster

vooral in stedelijk gebied, ringen en terugmeldingen, voedsel (veel van de Raaf) en foerageren, broedbiologisch onderzoek (vooral Ekster), overwinteraars en de broedvogelontwikkeling van de Roek in diverse regio's. Een zeer kleine greep uit de resultaten: Poolse Roeken trekken WZW en overwinteren vooral in Duitsland en Frankrijk en terugmeldingen uit ons land zijn schaars. De dichtheden van de Kauw als broedvogel zijn in Warschau honderd maal hoger dan in een aantal andere Europese steden. Gevreesd wordt voor de achteruitgang van de soort door nieuwbouw en renovatie van gebouwen. Het broedsucces van Raven in Bialowieza is duidelijk beter dan in ons land en het voedsel, kadavers van grote zoogdieren en plantaardig, is gevarieerd. Voor de achteruitgang van de Roek worden verschillende redenen aangedragen zoals braaklegging en afname van het oppervlak tarwe en gras na het ineensinken van de collectieve landbouw, en verstoring en vervolging door mensen. De meeste bijdragen zijn van een hoog niveau en waar in het Engels goed leesbaar. De Engelse samenvattingen zijn kort en bondig en de bijschriften van de figuren en tabellen zijn goed. Opvallend is verder dat veel van de onderzoeken recent materiaal bevatten met dikwijls 2003 of zelfs 2004 als laatste jaar! De wens van de redactie, dat het boek veelvuldig gebruikt gaat worden door andere onderzoekers en dat het een basis is voor betere bescherming zal ongetwijfeld uitkomen. De overmoedige opmerking van de redactie dat het boek compleet is (in welk opzicht is niet duidelijk) zij hen vergeven, want het bijeen-schrapen van al die goede bijdragen moet een hels karwei geweest zijn. — *Jan Schoppers*

Birds in European cities. Kelcey J.G. & G. Rheinwald (eds.) 2005. Ginster Verlag, Schönblick 10, D-53562 St. Katharinen. ISBN 3-9806817-2-6. Harde kaft, 450 pp., 47 zw/w foto's, 47 tabellen, 33 kaarten en 15 grafieken. Prijs €25,50.

Een Europese vogel-stedentrip; voorjaar, trektijd of winter: uw gids ligt klaar! Geen glossy magazine - dat kan ook niet voor die prijs - maar wel rijk gevuld met soortenlijsten, gegevens over verspreiding en dichtheden in verschillende stedelijke habitats, trends van de afgelopen eeuw tot heden, bijzondere waarnemingen en zelfs vogelkijkpunten. In totaal worden 16 grote steden besproken, ook uit Oost-Europa, hoewel over landen als Nederland,

Groot-Brittannië, Frankrijk, Griekenland en Scandinavië geen bijdrage is ingeleverd.

Niet glossy, integendeel. De foto's zijn contras-tarm en soms wazig, de plattegronden nogal onduidelijk en (op één na) zonder schaal, de tabellen en literatuurlijsten in (zeer) kleine letterprint. De mate waarin gegevens cijfermatig, tabellarisch of grafisch zijn uitgewerkt, verschilt sterk per hoofdstuk. Bij drie steden ontbreekt zelfs een literatuurlijst. Wel is elk hoofdstuk opgebouwd volgens eenzelfde, duidelijke structuur: de historische groei van de stad, de huidige ecosystemen of vegetaties, de avifauna in vroeger eeuwen, in het bijzonder in de perioden 1940-1990 en 1990-heden. De huidige vogelbevolking is opgesplitst in broedvogels, doortrekkers en wintergasten. Bij de broedvogels worden de autochtonen en de exoten apart beschouwd. De vogelnamen in de tekst zijn Engels; achterin zitten twee vertaallijsten van Engelse naar wetenschappelijke naam en vice versa. Elk hoofdstuk wordt afgesloten met typische waarnemingen of anekdotes (bijv. over de herintroductie van de Slechtvalk) en met aanbevolen excursiepunten. Per stad geeft een appendix alle soorten weer, meestal met hun status, en voor Bratislava, Brussel, Moskou, Praag, Rome en Sint-Petersburg ook nog voor verschillende periodes. De mate van voorkomen is met een indexmaat, en soms met een verspreidingskaart, weergegeven voor Berlijn, Florence, Hamburg, Rome, Sint-Petersburg, Sofia, Valencia en Warschau.

Hoewel de plattegronden dit niet altijd in detail weergeven, wordt per stad het rood (steen), groen en blauw (water) apart onderscheiden. De broedende, trekkende en overwinterende soorten en hun trends worden per deelgebied beschouwd: het stedelijk gebied *sensu stricto*, veelal het historische stadscentrum en de dichtbebouwde woonwijken; de flat- en villawijken; de voor- en tuinsteden; de parken, volkstuinten en begraafplaatsen; de omliggende bossen en groengebieden; het al of niet aanwezige akker- en braakland; de industriële zones en waterpartijen, inclusief rivieren of wetlands als die er zijn.

De soortenrijkdom van een stad hangt duidelijk samen met de variatie aan omringende landschappen en daarnaast met de grootte, de breedtegraad en de ligging op een trekroute. Alleen Mulsow (Hamburg) nam de moeite om de drie Duitse steden (ook Berlijn en Bonn) met elkaar te vergelijken op dichtheid en aankomstdata van enkele soorten. Zulke analyses hadden er wat méér mogen zijn, want de verschillen tussen de steden zijn groot en soms raadselachtig. Het afsluitende hoofdstuk bevat slechts enkele globale eindconclusies en de overzichtstabel aan het einde, met alle broedende soorten per stad in één matrix, blijft onbesproken. En toch kan men daar, na het trekken van enkele hulplijnen voor de leesbaarheid, leuke vragen uit peuteren. Bijvoorbeeld: waarom komt een soort in alle steden behalve één of twee voor? Hoe is te ver-

klaren dat enkele (zeldzame) soorten toch nog op een stadsvogellijst figureren? Turkse tortels zijn overal op hun retour, maar in Brussel nemen ze toe; overal keldert de Huismus, maar niet in Lissabon...? Het in de eindmatrix niet voorkomen van Stadsduiven in Brussel berust op een fout, die ook al in de betreffende appendix verkeerd staat. De tekst laat geen twijfel bestaan: natuurlijk zit ook Brussel vol Stadsduiven. De meeste auteurs signaleren de verdwijning van bewoners van braakliggend land (bijv. Steenuil, Tapuit, Kuifleeuwerik, Kleine plevier) en akkers (bijv. Patrijs, Veldleeuwerik, Kneu, Grauwe gors) omdat deze gebieden door stedelijke uitbreiding worden opgeslokt. Men ziet de bedreigingen maar over beleid wordt niet gerept.

Ook toenames en kolonisatieprocessen worden beschreven, al is het hoe en waarom niet altijd duidelijk. Er wordt verwezen naar areaalverschuiving, lokale landschapsveranderingen, het oprukken van zuidelijke soorten, aanpassingen in gedrag, maar er blijven genoeg raadsels over. Hoe komt het bijvoorbeeld dat de Gaai in Praag al op de daken nestelt en Lublin pas in 2002 voor het eerst in de stad verscheen? De mate waarin soorten zich aan de mens aanpassen qua schuwheid, nestelgedrag en dieet wordt niet diepgaand besproken, maar dat maakt het boek uitdagend. Diegene die affiniteit heeft met een bepaalde soort of groep, kan zelf gaan turven en pluizen. Er is zo veel informatie bijeen gegaard, uit talen waarvan wij geen letter kunnen lezen, uit perioden die wij nooit gekend hebben, uit historische beschrijvingen die soms eeuwen in archieven besloten lagen; nu liggen de lijsten gereed. De reis kan beginnen. Let op: de oplage is klein en Europa is groot; meer zeg ik niet. – *Gert Baeyens*

Brutvögel in Bayern, Verbreitung 1996 bis 1999.

Bezzel E., I. Geiersberger, G. von Lossow & R. Pfeifer. 2005. Ulmer, Stuttgart. ISBN 3-8001-4762-9. 560 p. Prijs €55,-.

Op de afgelopen Landelijke Dag viel mijn oog tijdens een snelle ronde langs de boekenstands op een kloek boekwerk in frisse kleuren. Na een eerste snelle blik wist ik genoeg: aanschaffen die hap! Dat bleek geen dom besluit want de nieuwe broedvogelatlas van Beieren (300 kleurenfoto's, 374 verspreidingskaartjes, 300 grafieken en tabellen) staat garant voor vele uren aangenaam lees- en bladerplezier. Logisch ook want Duitslands grootste deelstaat (1.7 x Nederland) herbergt tal van vogelsoorten die een Nederlandse vogelaar doen watertanden. Natuurlijk trekken

de alpine soorten het eerst de aandacht met Steenaarend (45-50 paren), Slechtvalk (120-150), Rotskruiper (100-200), Alpenkauw (2000-4000) en Sneeuwvink (200-400). Op Europese schaal zal Beieren, dat voor 35% uit bos bestaat, vooral hoge ogen gooien bij soorten van de hellingbossen. Auerhoen (800-1200 p), Hazelhoen (1000-1500) en Witrugspecht (250-400) houden nog stand; de Dwerguil (600-2000) gaat het behoorlijk voor de wind. De Oeraluil werd in de 19^e eeuw uitgeroeid maar is met vijf paren in het grensgebied met Tsjechië weer op de weg terug. Dit is een gevolg van een herintroductieproject waarbij liefst 190 vogels zijn uitgezet.

Het veldwerk is door 700 waarnemers uitgevoerd in de periode 1996-98, met aanvullingen in 1999. De waarnemers kregen kwadranten toegewezen met een gemiddelde grootte van 3400 ha, ofwel 1.4 atlasblok. Van 40 kolonievogels en zeldzame soorten is gepoogd een nauwkeurige aantelopgave te krijgen. Op basis van dichtheden in proefvlakken is getracht voor de overige soorten tot een totale populatieschatting te komen. De resultaten zijn per landchapstype vergeleken met de verspreiding tijdens de vorige broedvogelatlas (1979-83). Een forse uitbreiding van het broedareaal (aantal kwadranten) is onder meer vastgesteld bij Buidelmees (162%), Raaf (99%) en Ijsvogel (71%). Areaalkrimp is onder meer vastgesteld bij Steenuil (75%), Hop (72%), Kuifleeuwerik (65%) en – opvallend – Kievit (25%). De ontwikkelingen in verspreiding zijn ook over een langere periode geanalyseerd. In de 20^e eeuw zijn o.a. Schreeuwarend, Scharrelaar, Roodkopklauwier en Kleine klapekster verdwenen. Onder de nieuwkomers zijn Grauwe Gans, Grutto (!), Geelpootmeeuw en Buidelmees.

Na de soortteksten, die twee derde van het boek uitmaken, volgen analyses over de ontwikkelingen per landchapstype en de aard en omvang van bedreigingen voor Beierse rode lijst-soorten. Daarbij moeten we het wel zonder geavanceerde dichtheids- en trendanalyses stellen; vermoedelijk noodgedwongen omdat het gezien het beperkte aantal waarnemers niet eenvoudig is om de hiervoor vereiste basisgegevens te verzamelen. Vervelend is wel dat men (ook) in Beieren een geheel eigen opvatting heeft over de volgorde van de soortssystematiek. Vooral bij de zangvogels, die beginnen met kraaiachtigen, zoek je je het apenlazerus naar je favoriete soort. Ach, een kniesoor die daar op let; de vogelaar zal na lezing in ieder geval tot de conclusie komen dat Beieren een bezoek meer dan waard is. – *Rob L. Vogel*